

СЛОБОДАНКА Т. ТИМОТИЈЕВИЋ

СВАТОВСКИ ОБИЧАЈИ И СВАТОВСКЕ ПЕСМЕ ЧАЧАНСКОГ КРАЈА

Наш народ је још од давнина познат по својим обичајима. Мене су одувек занимали, баш, сватовски обичаји, јер ми се чини да су се у нашем крају доста задржали и до данашњих дана.

Присуствовала сам многим свадбама, негде сам била и директни учесник у самом обичају. Увек сам са пажњом посматрала све што се дешавало на свадби. Слушала сам старје жене које су давале савете шта треба чинити у одређеном тренутку. Чинило ми се да познајем сваки део сватовског обичаја. Међутим, на свакој свадби сам сазнавала нешто ново. Зато сам и одлучила да упознам сватовски обичај што је могуће више, а грађу сам тражила у самом народу.

Посебно су ме интересовале песме које су се певале на свадбама. Занимљиво је, да је за сваки део сватовског обичаја, постојала одговарајућа песма. По мени, то су песме са пуно поетских лепота, и мислим, да наша народна сватовска песма није ништа мање стилизована од наших везова и икона. Сватовска песма нас диже у

свет виших осећања. Лично мислим, да има и оних сватовских песама, које могу ући у сваку антологију.

Сакупљајући сватовске песме могла сам да запазим да су бројне и доста живе. Мелодија ових песама је потово иста у свим местима у којима сам их записивала. Оне се певају по једном реду, и за то постоје и правила, што указује на њихову старину. Имају широку тематику. Певају се о просидби, при испраћају из момачке куће, дочеку у девојачкој кући, извођењу младе, одласку из девојачке куће, дочеку у момчком дому. Пева се и барјактару, деверу, куму, млади, младожењи итд. Из свега овога се може закључити, да овде има и драмског извођења, па су те песме утолико и занимљивије.

О сватовским обичајима и сватовским песмама доста сам читала и у Вуковим записима. Присутствујући свадбама у разним местима, могла сам да запазим да има обичаја које сам налазила и код Вука. Међутим, имало је и разлика. Зато ћу на крају овог записа упоредити обичаје нашег краја са онима које је Вук забележио у Србији.

Сватовске обичаје и сватовске песме сам сакупљала најпре у Чачку и ближој околини, а онда и у удаљенијим местима. Имала сам доста потешкоћа, јер је било и оних казивача који су ме неозбиљно схватили. Други су се, опет, веома мало сећали сватовских обичаја, тако да сам се из неких села враћала без исписаних листова.

Ипак, успела сам да забележим све оно што ме је интересовало о сватовским обичајима и да сакупим добар број сватовских песама.

Али, морам да нагласим, да је било и оних казивача, који су са одушевљењем и великом пажњом причали, и који су били задовољни када су чули моју намеру.

Песме и обичаје сам сакупљала у Чачку, Јездини, Парменцу, Пријевору, Марковици, Придворици, Лучанима, Бељини, Гучи, Ивањици, Стјенику, Рапчићима, Белим Водама, Грабу, Прељини, Прислонци, Мојсињу, Трнави и Крушчици.

Записујући сватовске обичаје и песме које су тада певане у овим местима, запазила сам, да иако та места нису много удаљена једна од других, варијанте постоје. Разлике нису велике, поготову у песмама, јер се сватовска песма при преношењу мање мења од осталих народних творевина, због своје краткоће, а и због везаности за одређену мелодију. Ја ћу покушати да дам један универзалан приказ обичаја у Чачку и његовој околини, као и у неким

удаљенијим местима, занемарујући разлике које постоје и у два суседна села. Међутим, истаћи ћу оне разлике, које су специфичне за једно место.

Раније је био обичај да неко посредује у познанству момка и девојке. Тај посредник звао се проводација. Ако момку западне за око нека девојка, онда проводација удеси да се они састану на некој игранци или сабору. Тада момак посматра девојку, игра са њом, и ако му се она допадне, он се договори са својим родитељима и са проводацијом о одласку у девојачку кућу. Када дође време да се иде девојачкој кући, момак и његови родитељи се уреде како ваља, и са проводацијом крену, полагајући наду у срећан исход.

Када дођу у девојачки дом, дочека их девојчин отац. Уз јело и пиће почне и разговор.

Девојка улази у собу касније, и то када донесе послужење за госте. Да не би све било по жељи родитеља, питају се и момак и девојка да ли се једно другом свиђају, и то прво се пита момак, па онда девојка. Ако се једно другом допадне, онда се договарају о просидби.

Прво разговарају о девојачкој спреми, која се обично састоји од постелине, везених чаршава, серпаде, ћилима, губера, поњава, вунених чарапа (и мушких и женских), кошуља за свекра, свекрву, младожењу и остале. Поред спреме, момкови родитељи траже и намештај за једну собу. Уколико се девојачки родитељи сложе да дају све што је тражено, прошевина је утврђена. Тада момак да девојци новац, тзв. капару, да се не би другом момку обећала, тј. вери девојку. Новац се ставља на чашу, а чаша се налази испред девојке. Са њене леве стране, обично седи њен отац, а са десне младићев. Ако девојка и момак нису разговарали и нису се једно другом обећали, онда, ако девојка пристаје на удају, она чашу са новцем ставља испред свекра, а ако не пристаје, чашу ставља испред оца. Ако чашу, пак, не помери, тада одлучује отац о њеној судбини. Овај важан чин, који одлучује о даљем животу девојке, обично се одвија после пола ноћи.

Ако се девојка обећала момку, следи прошевина.

После седам до осам дана, момкови родитељи и момак, купе поклоне девојци за прошевину: прстен, минђуше, ђинђуве, хаљине, џемпер, огледало, помаду и сапун. На дан прошевине, код девојачке куће је свечани ручак. Када се стави купус на сто, момак износи све купљене ствари и даје их девојци. Свечаност увеличава тренутак када младић ставља својој девојци прстен на руку и даје јој

јабуку, која је окићена дукатима. Сав овај обичај се изводи некако полако, натенане, као да се жели што дуже задржати на неким местима, продужити девојачки живот, што више се поигравати момковим осећањима. Јер, после свега овога, девојка је испрошена. Њу чека један нови живот, пун надања, стрепње и ишчекивања.

Девојка дарује све просиоце. Тада, као да први пут заигра и њено срце. Најлепши поклон дарује момку. Сву своју вештину и љубав утрла је у њега.

Записујући сватовске обичаје у селу Пријевору, нисам запазила неке велике разлике у односу на остала места. Међутим, казивачи из овог живописног села, посебно истичу улогу проводације. Проводација би долазио момковим родитељима и препоручивао им неку девојку за њиховог сина. При том би хвалио „на сва уста“ девојку и њене родитеље. После тога, младићеви родитељи би са проводацијом одлазили у девојачки дом на прошевину. Тада би проводација хвалио младића и његове родитеље.

После неколико дана, девојачки родитељи би ишли да гледају дом младожењин, и ако им се свиди, заказивао би се тзв. испит. На испиту би се момак и девојка први пут видели. Тада младожења добија бошчалук, односно дарове.

У селу Грабу сам, такође, забележила да младенци иду на испит, код попа. Казивач је верно описао двоје младих: „Не зна се ко је од њих двоје стидније. Успут, обоје ћуте. Не смеју ни да се погледају. Тек у цркви могу рећи да ли ће се узети“.

У Стјенику се на просидбу носила чутура и новац. Кад просци дођу девојачкој кући, веле: „Ми имамо момка за женидбу, а ви девојку за удају“. Девојка дарује просце белим шифонским кошуљама. Овде сам једино забележила сватовску песму, коју просци певају када испросе девојку:

Благо нама, наша је девојка;
испросисмо лепу девојку.

Стекла сам утисак да се у нашем крају не пева много на просидби, јер иако сам ја инсистирала код казивача да ми кажу песме које су се певале на просидби, нисам могла да их добијем. Ова два стиха су једина које сам успела да забележим.

После се уговори свадба. Петнаест дана пред свадбу одреди се један човек који ће да позива госте. Обуче се у народну ношњу, понесе ткану торбу и дрвену чутуру (негде буклију, нпр. у селу Пријевору) окићену цвећем, пешкирима, чарапама, назувицама, оглавцима и пуну ракије. Тако спремљен, крене да зове на свадбу. Када

дође у кућу званице, даје домаћину да пије ракије из чутуре, а онда заједно наздраве у име младенаца. Затим му домаћин закити чутуру и допуни је ракијом. На исти начин свадбу сазивају и момачки и девојачки родитељи.

Свадба се прави и у момачкој и у девојачкој кући. У одређени дан скупе се свадбари код девојачке куће, а сватови код момачке. Интересантан је обичај у селу Крушчици, да девојка на дан свадбе не излази из куће док не дођу сватови.

Сви су ужурбани и свако ради свој посао. Апчија кува чорбу, паприкаш и купус. Подрумџија точи пиће. Пекар пече и сече печење.

У момачкој кући сватови обаве доручак, а онда пођу по девојку. Младожењина мајка остаје код куће да дочека снају.

Сватови обично иду на коњима, који су искићени. У селу Грабу, младожења поведе коња и за младу. У Прељини се ишло и каруцама, чезама, а ако је снег, онда у санкама. У Крушчици, сватови са својим чаушом полазе по девојку. Чауш седи на коњу који је искићен цвећем и кићанкама. Чауш је у народној ношњи. Седи усправно на коњу, а око врата му виси чутура напуњена ракијом. Он је дика сватова.

Постоји и један ред којим сватови иду. Неки казивачи су истицали распоред сватова, а неки, чак, нису о томе ни говорили. Ту постоје варијанте, па их је вредно споменути. У селима око Гуче, у колони прво иде барјактар на коњу, а затим фијакер за младу, па онда остали сватови. У Стјенику прво иде стари сват, па младожења, а онда кум, девер и тако редом.

Успут, сватови певају поетски веома лепе песме. Оне су махом упућене девојци и изражавају чежњу сватова да је што пре виде:

Надај нам се, наша мила снајко,
надај нам се, скоро ћемо доћи!

(Стјеник)

Када приђу 20 метара од девојачке куће, сватови се зауставе. Старешина сватова, стари сват, негде чауш, са још два до три свата, одлази до невестиног оца и пита га да ли ће да их прими. Када добију одобрење од домаћина, враћају се и обавештавају сватове да су примљени.

Међутим, ево још једне препреке да се дође до девојке.

Капија код девојачке куће је окићена како се само пожелети може, али иза те лепоте и умешности крије се препрека: дугачка,

танка мотка на чијем је врху причвршћена јабука. Да би сватови могли да уђу у двориште, јабуку морају да скину. Обично се у сватовима одреди унапред онај који треба да погоди јабуку. Тај мора да буде добар нишанџија да не би осрамотио сватове. Обично је то старешина сватова.

Интересантно је са колико је пажње и умешности закићена и накинђурена јабука. То је посао неке искусне плетиле, која обично за цело село кинђури јабуку, коју сватови треба да погоде. Узима се мала, румена јабука. Не подсећа ли она помало на девојку? И девојка је румена, једра, накинђурена. Вуненим концем различитих боја се оплете јабука. Што је шаренија то је и привлачнија.

Када нишанџија из пушке погоди јабуку, сви су сватови весели. Као да се тада погодило метком и у девојачко срце. Препрека је преброђена. Капија се отвара за сватове и они су све ближи девојци.

У Јездини је обичај, да ће онај који обори јабуку, водити коло. То је понос за сваког младића, а уједно и жеља за допадањем. У Пријевору, када се погоди јабука, сватови су задовољни и у част тога пију ракију из буклије.

Домаћин, невестин отац, отвара врата, љуби се са пријатељима и уводи сватове у двориште. И остали из домаћинове фамилије поздрављају се и љубе са гостима.

Леп је обичај у Крушчици. Када се погоди јабука, прво улази у двориште чауш. Он се погађа за младу и даје новац да би је сватови добили.

Мало сам сазнала од казивача о куповању младе. Сем њих неколико, нико ми о томе није причао. Тек када би их ја питала, они би ми обично одговарали: „Да, даје се новац за младу“. Међутим, пошто казивачи нису сами истицали куповину младе, ја тај детаљ из сватовских обичаја нисам истицала.

Сватови седају за већ припремљене столове. Тачно се зна где ће ко да седне. Младожења, кум и стари сват седају у горњи крај, и то младожења између кума и старог свата, а остали се распоређују према старости, пречини итд.

Сватови и свадбари, одједном као да живну. Почине и да се пева. Песме се нижу једна за другом, а гласови постају све снажнији. Од свих песама које сам забележила, мислим, да су поетски најуспелије песме које се певају код девојачке куће. Све те песме, почев од оних којима се обраћа девојци, па преко песама које говоре

о лепоти девојке и момка, па до оних које се директно и не односе на свадбу, чине посебну поетску лепоту.

На почетку, сватови и свадбари као да желе да једни другима кажу нешто лепо, па то и чине песмом:

Ој, сватови, бели голубови,
свадбарице, беле голубице.

(Лучани)

А онда, свадбари отпочињу песму, коју упућују сватовима:

Ој, сватови, зашто не певате,
ил' не смете, или не умете,
ил' певајте, ил' нам песму дајте.

(Чачак, Мојсиње)

Али, сватови се не дају. Спремни су за песму:

О наш, брале, о наш поношају,
ми се с тобом данас поносимо,
данас с тобом, а сутра с обоје.
Ти си брале стручак босиока,
узми, снајка, закити се њиме.

(Марковица, Мојсиње,
Прислоница и Трнава)

У овој песми имамо једну фину, истанчану слику, а то је поређење младића са босиоком. Босиок је миришљав, опојан. Он је у народу и симбол чедности, лепоте. Када се девојка окити таквим цветом, њена лепота и њен живот постаће узвишеним.

Свадбари певају, дајући одговор сватовима:

Наша, сејо, наше поношаје,
ми се с тобом досад поносисмо,
досад с тобом, а одсад с обоје.

(Трнава, Марковица)

Затим следе песме, којима сватови маме девојку да се што пре појави:

Погледајде на прозоре,
познајеш ли кога од сватова,
барјактара и пред њиме
нашег милог брала.

(Чачак, Мојсиње, Јездина)

Јеси ли нам поранила, наша мила, снајко
да дочекаш кићене сватове.

(Стјеник)

Певајући песме о девојачкој лепоти, сватови као да желе да прикажу неку свету лепоту. Ванредне поетске слике се ређају: девојка је зелена јабука, бела рада, румена јабука, танано конопље:

Ој, девојко, зелена јабуко,
да л' си расла бора гледајући,
ил' мојега брата чекајући?

(Беле Воде)

Ој, девојко, бела Радо,
ја због тебе све продадох.
Ја продадох и говеда
за та твоја уста медна.
Ја продадох њиве двије,
боље, Радо, да те није!

(Беле Воде)

Ој, девојко, румена јабуко,
кад си расла, нашта си гледала:
да л' на бора, да л' на виту јелу
да л' на нашег брала рођенога?

(Прислоница, Мојсиње)

Ој, девојко, танана конопљо,
где си тако танана порасла:
Ил' у пољу стадо чувајући,
ил' у двору драгог чекајући?

(Прислоница, Пријевор)

Свадбари одговарају у име девојке:

Нисам расла овце чувајући,
већ сам расла драгог чекајући.

(Прислоница, Пријевор)

Девојка се у овим песмама пореди са зрачним, светлим сликама, а младожења је висок, танан, снажан.

Обичаји у девојачком дому се настављају. Девер улази у собу код младе и ставља јој на главу венац, а она њему даје бели пешкир. Венац и бели пешкир су симболи чистоте, чедности, јер од тог тренутка девер је млади главна заштита. То се види и у сватовским песмама, које се баш тада певају:

Ој, девојко, погледај кроз прозор,
познајеш ли кога од сватова,

познајеш ли ког' ћеш највољети,
познајеш ли ручнога девера?
О, девере, сребрни прстене,
сребрни био па се позлатио.

(Граб, Придворица, Чачак, Парменац)

Ова поетска веза младе и девера може се поистоветити са љубављу сестре и брата. У овој песми наилазимо и на поетске називе имена. Када девер изађе из собе, заове остају са младом да је облаче, а негде су то и невестине другарице. Тада се певају песме које оплакују девојачки растанак.

Сватови певају:

Ој, девојко, је л' ти жао мајке?

На то свадбари одговарају, у име девојке:

Што ће мени бити жао мајке,
кад у дому друга мајка чека.

(Јездина)

Док облаче невесту, певају се и песме које се не односе директно на свадбу. То су уметнички веома успешне песме. Тананим поетским сликама изражава се сета због напуштања девојачког живота.

Једну од таквих песама је забележио и цењени Драгољуб Јовашевић, у селу Парменцу:

Хранила Милка славуја,
за пуних девет година.
Решила Милка да с'уда,
славуја хоће да прода.
Славуј се Милки молио:
„Немој ме, Милка, продати!
Ја ћу ти лепше певати
у мају кад ћули цветају;
у зору, на твој прозору“.

У ову групу спадају и следеће песме:

Овце чува чобан и чобанка
по имену Јован и Јованка;
Јован овце, Јованка јагњиће.
Када беше око пола дана,
пландоваше овце и јагњићи;
Јован свира, а Јованка везе.

Јованки се руке узнојиле,
па дозива Јован чобанина:
„Донеси ми у свирали воде
да ја пијем и да се умијем“.

(Бељина)

Лети голуб, раширио крила,
стан' голубе да поздравим Мила;
поздрави га, овако му кажи:
„Нек' се жени, нек' девојку тражи,
ја сам мајци најросније цвеће,
мене мајка да удаје неће“.

Ево и једне песме у којој се осећа девојачка стрепња пред новим животом. Девојка размишља о новом дому:

Марамца са четири листа,
свака цура воли за јединца,
а ја волим где има двојица,
и где има млада јетрвица.

(Беле Воде)

У песми забележеној у селу Грабу, Морава је посредник и место где се срећу двоје младих:

Ој, Мораво, мутна водо,
ти остајеш, а ја одо'.
Замути ме лепа Мара
на Морави рубље прала.
На обали момак стоји
и Марино рубље броји:
„Остав', Маро, рубље прати,
'ајде са мном прошетати“!

(Граб)

Обичај је да неко са девојачке стране кити сватове. Цветове обично припрема неколико девојака од рузмарина, који је постао симбол радости, чежње, симбол лепоте, коју ће сватови ускоро добити.

Из сватова неко носи барјак, и то је барјактар. Он је тада у центру збивања и све песме су упућене њему:

Добро јутро, добар дан,
добро дош'о барјактар.

Леп је барјак, леп си ти,
а још лепши ко кити!

(Марковица)

На барјаку ружа дрема,
барјактару новац спремај!

(Марковица)

Барјактар предаје барјак девојкама, свадбарицама, које га оките цвећем, марамицама пешкирима, кошуљом итд. Девојке тада поведу коло, а барјактар са барјаком у руци, игра између њих. Затим им плати барјак колико вреди, наравно, претходно погађајући се. У селу Крушчици, нпр., барјактар не даје барјак свадбарицама, већ младина сестра краде барјак.

Сватови су весели. Пију врућу ракију, кувану у великом казану, и певају песме, које упућују свадбарима, којима ће ускоро одвести девојку:

Пријатељи, што сте тако тужни,
к'о да сте нам милионе дужни!

(Лучани)

Почиње и ручак. Сви ручају, сем младожење, који чека да му се плати да би ручао. Ево, први пут младожења показује своју снагу која ће тек доћи до изражаја. Ушао је у невестину кућу и више стрепње нема. Зашто онда и он не би дао себи мало одушка? Младин отац му плаћа и он почиње да руча. Младожења једе само сир и кајмак, да му деца не бале кад се роде.

Тада сватови певају читав један сплет песама, кроз који про- вејава ванредна поетска лепота, са необичним описима: девојка ће донети сунце у венцу; она је нека нада за нови дом:

Домаћине, изводи девојку,
да видимо зашто дангубимо!

(Чачак, Мојсиње)

Домаћине, изведи девојку,
далеко је нама путовати
док дођемо момачкоме двору.
Рекла нам је ђувегина мајка
да за дана снаху доведемо.

(Јездина)

Домаћине, изводи девојку,
рекла нам је ђувегина нана

да јој рано снају доведемо,
да у венцу сунца донесемо,
да огреје ђувегине дворе,
и у двору ђувелину нану.

(Парменац)

Ој, пожурите, добри пријатељи,
изводите нам лепу девојку,
да видимо ђувегину 'валу,
код нас се је много похвалио.

(Парменац)

Домаћине, изведи девојку,
далеко је нама путовати,
кратки данци, каљави сокаци.

(Парменац, Марковица, Прислоница)

Када се купус износи на столове, тада брат изводи девојку. Девојка је, негде, обучена у белу хаљину, а негде, у народну ношњу. Казивач из Стјеника лепо описује ношњу младенаца: „Млада има свилену сукњу, везену кошуљу, плетене, украшене везом чарапе, сарачке опанке, а на глави венац и вал. Младожења носи сукнене павталоне, памучну кошуљу, јелече, везене чарапе, сарачке опанке, а на глави капу шајкачу“.

Млада стидљиво прилази старом свату и куму. Поздравља се са њима и љуби их у руку. У неким местима, млада се поздравља и са осталим сватовима. Затим се враћа у кућу где је за њу припремљен посебан ручак: попара, сир и кајмак.

После тога, девер долази у собу и прима девојку од њеног брата, и води је међу сватове, а ови одушевљени пуцају из пушака и певају:

Благо нама, ваља нам девојка!
Не жалимо зашто дангубимо.

(Чачак, Мојсиње, Пријевор)

Благо нама, лепа нам девојка,
не жалимо зашто дангубимо,
наш је бале стручак босиока,
а девојка румена јабука.

(Трнава)

Леп је обичај у Јездини, када се изводи девојка. Брат предаје девојку деверу, после ломљења погаче.

Млада, уз пратњу девера, двори сватове док ручају. Док она шета око собре, свадбари певају:

Ој, сватови, узалуд вам фала,
за асталом ваше цвеће спава,
око собре, наше цвеће шеће.

(Чачак)

Затим долази најгужњији тренутак читавог обичаја. Један знак будућег свекра, један позив момачког оца да сватови крену, представља болан уздах и јецај свакога свадбара. Међутим, сватови певају, задовољни што одводе младу. Они се песмом обраћају барјактару:

Барјактару, дико наша,
барјак пови, сватове позови.

(Мојсиње)

Барјактару, дико од сватова,
сави перо, па прођи кроз село
и поведи кићене сватове,
и са њима прелепу девојку.

(Чачак)

Затим, сватови песмом желе да дају до знања свадбарима да им се жури:

Пожурите, кићени сватови,
време нам је скоро да идемо,
далеко је нама путовати.
Рекла нам је ђувегина мајка
да јој рано снаху доведемо,
да донесе сунца на вијенцу.

(Чачак)

Ај, пожурите, наши пријатељи,
нисмо дошли лонце да гребемо,
већ смо дошли снају д'одведемо,
и са венцем сунце донесемо.

(Трнава, Парменац)

У Јездини и околини, млада је морала да поведе коло око куће, пре него што крене момачкој кући. Шта је значило то коло? Последњи поздрав са свим оним што остаје, или пак, један, помало болан тренутак сватовског обичаја. У Парменцу сам забележила да млада никада не крије сузе на расстанку са својима.

Свадбари своју тугу изражавају песмом. Они не желе да девојка заборави своје девојаштво и своје најближе:

Молићу вас, кићени сватови,
кад будете кроз велико церје,
сачувајте наше сеје перје.

(Прислоница)

Затим, свадбари као да желе да утеше девојачке родитеље, па певају:

Весели се, добар домаћине,
кад си 'вако лепо дочекао
твоју милу ћерку удомио.

(Чачак, Парменац)

А онда, као и да свадбари мало живну. Не желе пријатељима да покажу своју тугу. Песме које певају су пуне хумора:

Пријатељи, зашто не идете,
ви чекате шерпе да гребете.

(Лучани)

Када сватови изађу из дворишта, младожења се врати да се поздрави са девојачким родитељима. Невестина мајка га дарује ћилимом, који он огрне. За тај ћилим, младожења јој плати, и онда сватови крену уз песму:

Ми одведосмо лепу девојку!

(Стјеник)

Обично, при одласку, за девојком бацају шећер (у селима око Гуче) да би јој, по веровању, био слadak нови живот.

Венчање се обавља у цркви. Младенци се држе за руке, а преко њихових руку су се стављали: дарови, рухо и мираз. Постојало је, тада, једно веровање: ако се руке младенаца раставе, они неће имати среће, чак, се не би требало ни венчање обављати, а ако им руке остану нераскинуте, они ће се венчати и бити срећни. После венчања, сватови крећу момачкој кући. Они су весели и певају песме које су пуне хумора, а упућене су новој снаји:

Што си нам се наљутила, снајка?
Биће теби свекрва к'о мајка.

(Лучани)

Мајко моја, подај ме за дику,
да не једем сирће и паприку!

(Беле Воде)

А, онда, као да сватови охрабрују девојку:

Ој, девојко, бићеш лепо дочекана,
да си вила, не би тако дочекана била.

(Прислоница)

На путу до младожењине куће, млада је сва устрептала, узбуђена. Многе незгоде се баш на њу свале. Ево, како казивач из села Граба, описује тај пут до момачке куће: „Млада јаше на коњу, а коња води кум. Млада, обично, не уме коња да јаше, а још је и колан лабав, па се седло само љуља, а куму је још и до шале: „Држ’ се куме, не дај се, кумо“!

Када стигну близу куће, одваја се њих неколико да узму од свекрве муштулук. Негде је то стари сват, негде зетови, а негде, опет, онај ко је најбржи. Тада их она све изљуби и дарује.

Приближавајући се момачком дому, сватови певају песме, које обилују једним узвишеним, финим тоном:

Весели се нашег браца, мајко,
и отвори своје беле дворе;
Ево теби твоје миле снајке,
у руци јој стручка босиока.

(Марковица)

Домаћине, отвори капију,
водимо ти снајку у авлију.

(Прислоница)

Весели се у дому, домаћине,
све ти сретно и весело било.
Весел’те се, кићени сватови.
Весели се, ђувегина мајко,
кад си овако лепо дочекала,
кад си оваку снају изабрала.
Весели се, ђувегина мајко,
водимо ти лепу девојку.
Ти ишетај снаји у сретање.
Благо нама, лепа нам девојка,
девојка је к’о румена ружа,
ђувегија стручак босиока.

(Јездина)

Млада, и када дође у младожењин дом, у средишту је збивања: Њу дочекује свекрва, која у једној руци држи сито, а у њему жито и јабуку, а у другој, наконче. Негде ту улогу имају зетови. У Рашчићима, то је кум. Млада узима сито и баца жито на четири стране, а сито на кућу. Постоји веровање у народу, да ако се сито задржи на кући, и млада ће се задржати. Затим, млада баца јабуку. Замахне два пута, а трећи пут је баци. Сватови се отимају око јабуке. Ко је ухвати, дели је девојкама да поједу, да би се, по народном веровању, пре удале.

Даље, млада узима мушко дете, звано наконче, и окреће га три пута, с леве на десно, три пута га пољуби, и огрће га белом кошуљом.

После ових лепих обичаја, младожења задовољан и срећан, узима младу у наручје и преноси је преко прага. У кући је свекрва, која седи на прочевљу где гори велика ватра. Млади дају ватраљ да разгрће ватру. Зетови јој помажу, хватају жар и бацају на свекрву. Она скаче и бежи, а сватови весело певају, на рачун свекрве:

Ој, свекрво, кукурога,
обићу ти оба рога,
да не идеш крњорога.

(Чачак)

После овога, обичај је да зетови кувају попару, и заједно са младом вечерају.

У Гучи и околини, обичај је да свекрва износи млади два хлеба и две флаше: једну флашу вина, а другу ракије. Млада ставља хлебова под пазух, а у рукама држи по једну флашу, да би родила сина и кћерку.

У овим местима је веровање, да када млада прелази праг свог новог дома, мора да пази да не лупи, јер то значи да ће све по кући полупати.

Сватови, уз јело и пиће, настављају са весељем. Све су веселији и бучнији. Песме које певају код момачке куће, готово да се певају у свим местима, јер сам их чула од већине казивача. То су песме, којима се, махом, наздравља и обраћа:

Весели се, наш мили брале,
кад си 'вако лепо дочекао,
и девојку лепу изабрао.
Весел'те се, кићени сватови,
кад је нама лепа девојка.

Весели се, ђувегина мајко,
кад си 'вако лепо дочекала,
свога сина оженила и снаху добила,
и у венцу сунце добила,
да огреје ђувегине дворе
и у двору ђувегину мајку.

(Трнава)

Весели се, добар домаћине,
кад си 'вако лепо дочекао
сина оженио, снају задобио.

(Придворица)

Трепетљика трепетала, пуна бисера,
ај, ови наши бели двори
пуни весеља.
Сви се редом веселише, мајка највише;
довели јој ђул-невесту,
ђулом мирише.

(Пријевор)

Весели се, куме, и ти, стари свате,
весели се, не бил' нам се и бог веселио.

(Прислоница)

Весели се, кућни старешино,
кад си 'вако лепо дочекао
најстаријег сина оженио.

(Мојсиње, Трнава, Прислоница,
Јездина, Чачак)

О, наш брале, о наш поношају,
све ти здраво и весело било!

(Мојсиње, Прислоница, Лучани,
Прељина, Парменац)

Мили брале, сретно ти весеље,
све ти, сеје дошле на весеље.

(Мојсиње)

Домаћине, донеси ракије,
да не скидам са куће баскије.

(Лучани)

Домаћине, донеси нам вина,
твоја снаја родила ти сина.
(Лучани)

Домаћине, донеси ракије,
од ракије срце веселије,
а од вина лице руменије.
(Мојсиње)

Ој, сватови, кад пијете,
зашто не певате?
(Мојсиње)

Певај куме, не уздај се у ме.
(Мојсиње)

Барјактаре, дико од сватова,
најлепши се од својих другова.
(Придворица)

Улога девера, као заштитника младе, и даље се наставља, јер он мора да до краја дана, док сви сватови не оду, буде са младом.

Међутим, и зетови тек сада долазе до изражаја. Обичај је да они буду носиоци весеља, шале и разних злода. Они купе и тзв. белило за младу. Узме се један послужавник и на њега се стави јабука искићена новцем. Онда, зетови носе то од свата до свата, говорећи да је новој снаји потребан новац да би купила белило, да би била лепша. Зетовска улога достиже кулминацију, када се попењу на кућу, и почну да скидају црепове са крова, све док им младожењина мајка не да дарове. Тада се у весеље умешају и заове, које узимају клупчад и оснивају пелене за младу, певачки:

Ој, невене, невене,
спремам снаји пелене.
(Чачак)

Познато је да су у нашем крају свадбе биле увек раскошне и да су трајале два до три дана, што се и до данашњих дана задржало.

Тако је обичај да другог дана зетови поране, док младенци још спавају, и узму млади хаљину и ципеле. Неће јој то вратити док их млада не дарује. Чак ће је и уцењивати. Сватови се почињу скупљати. Они доносе прилоге који се састоје од: торте, гибанице, печеног пилета, или, пак, нечег другог, што зависи од могућности

једног домаћинства. Када седну да ручају, сваки прилог се прикаже, а зетови певају:

Амин, амин, дош'о и донео,
донели дара к'о беара,
Хвала му, и помог'о му бог,
амин, амин.

Други, или трећи дан, долазе младини родитељи, сродници и пријатељи у њен нови дом. Они који први иду, називају се првешче. То су обично невестини родитељи и најближи рођаци. Мајка доноси свима дарове. Својој кћери доноси игле и клупче, на које је намотала рудицу. Младин отац доноси погачу и чутуру са ракијом. За време ручка пријатељи (очеви младенаца) ломе погачу, и наздраве из чутуре у здравље младенаца.

Остали, који иду иза младиних родитеља, називају се подље. Они са собом носе дарове.

И после свадбе, обичај се наставља. Прво јутро, млада устане прва, наложи ватру, донесе воде, обрише двориште, нађе обућу свекра и свекрве и чека их на вратима и љуби их у руку. Невеста до пола године све старије у кући љуби у руку у знак поштовања и захвалности што је међу њима.

Сватовске обичаје и сватовске песме говорили су ми људи различитих година. Имало је казивача и од 92, а и оних од 40. година. Сви су они на један, свој, посебан начин, казивали сватовске песме и обичаје. Један казивач, који је мени посебно драг а који ми је и улио љубав према свему народном, је моја баба, из милоште је зовем нана, Роксанда Гојковић из села Прислонице. Још док сам била дете, она ми је, увече, кад нас две легнемо да спавамо, причала разне приче којима је разбуктавала моју машту. Све те приче су потицале из народних обичаја и веровања. Често ми је и певала разне народне песме, па и сада, иако има 76 година, уме и те како да запева сватовску песму и да заигра ситно, сватовски. Она уме лепо, течно да прича. Док ми је причала како се она удавала, ја сам тачно могла да замислим како је то било. Ево њене приче:

„Мој свекар, са још једним рођаком, дошао је да пита за мене. Нисам имала оца, па је његову улогу преузео стриц, код кога сам ја живела. Он ми је био све. После три дана, просци су дошли за одговор. Мој стриц им је рекао да ме даје за тог мога будућег мужа,

Богосава Гојковића. Ја сам била млада. Имала сам 16 година, па је суд морао да да одобрење за моју удају.

У сватовима је било четири-пет коњаника, а остали су ишли пешке. Младожења је јахао на једном коњу, а ја на другом иза њега. Нисам знала да јашем, па сам имала доста незгода. Вал ми је закачио за једну грану и ја сам пала, али сам, на сву срећу, добро прошла. Мој Богосав је, бога ми, итекако био љут на мене.

Никада се није враћало истим путем после венчања. Обичај је био да зетови праве богаз, куда треба да се врати младожења. Ја сам понела јабуку из свога рода, а у новом дому сам је бацала. Варала сам сватове у коју ћу групу да је бацим. Сви су се отимали око јабуке. Ката је била најбржа и ухватила је јабуку. После неколико дана и она се удала. Кажу, јабука јој помогла.

Када сам ја улазила у Богосављево кућу, прво сам корачала десном ногом, да бисмо били срећни. У кући је на прочевљу седела моја свекрва. Зетови су ми дали ватраљ. Држали су ми руку док сам ја мешала ватру. Онда смо заједно бацили жар свекрви у крило.

После овога, села сам свекрви у крило, па сам је због тога даривала кошуљом и пољубила је. Онда смо отишли муж и ја у другу собу. Муж ме је послужио слатким и водом, а после сам и ја њега послужила. У том је ушао и свекар у собу, и ја сам се и с њим пољубила.

Свекар је, затим, позвао девера и мене у кућу, где нам је скувана попара за ручак.

После седам дана, свекар, свекрва, девер, ђувечија и ја смо отишли у повратак код мога стрица. Ја и мој Богосав смо срећно проживели, иако смо имали доста недаћа у животу.“

Тако је моја нана Роксандра свадбовала. А како се у Вуково време свадбовало? Шта је то Вук записао у Србији што се може поредити са сватовским обичајима нашег краја?

Вук је у Србији забележио да се момак и девојка нису ни виђали, нити познавали, иако се девојка испроси. Отац је био главни у одлучивању. Он је више гледао на пријатеље, него на девојку, односно, младића. У нашем крају, видели смо, момак и девојка се виде, па и упознају, пре просидбе. Међутим, као што се могло запазити, у неким местима нашег краја, је обичај, баш као и овај што га је Вук забележио.

И код Вука, сватови се зову чутуром, и исти је редослед као и у нашем крају. Али, ево једне новине: по селу зађе чауш, или

девер, да зове, док ја то нисам забележила од казивача из околине Чачка.

Улога сватова, њихов распоред и дужности су потпуно исте као што су и овде записане. Стари сват је, и у Вуковим записима, старешина сватова.

Вук истиче гадљаре, који свирају у гадље, и јенђибуле, тј. жене које иду са сватовима, да девојка не буде сама. Код Вука се више говори о расстанку девојке, њеној тузи и сузама на расстанку.

Кога год сватови сретну, успут, они га чисте вином и ракијом, а негде сељаци изађу пред њих и изнесу им част. Тога нема у нашем крају. И код Вука се износи наконче, само га, овде, јетрва изонси. Девојка га опаше црвеним концем или пантљиком, а не белом кошуљом. Разлике су и у томе, што се у Вуковим записима, и други дан, зове на свадбу. Дарови се износе, као што је и овде забележено, и приказују се.

Други дан, невеста узме пешкир и воду и полива све сватове редом да се умију. Ја то нисам чула од казивача.

Вук истиче један устаљени назив у Србији, који ми не налазимо у овом запису: „Као српски сватови“. То је појам који означава разуздано понашање и велику слободу сватова: „Побију кокоши и прасце, покољу ћурке, гуске, патке, полупају судове.“

Обичаји који су овде забележени, а не налазимо их код Вука у записима из Србије су: давање капаре девојци, одлучивање о судбини девојке, стављањем новца на чашу, одлазак на испит код попа, погађање јабуке, обичаји после тога, младина игра пред одлазак из свога дома, даривање зета ћилимом, бацање шећера за младом, разгртање ватре, изношење млади хлеба и две флаше, итд.

Уз све ово, ево још једне напомене: има обичаја које сам ја забележила у нашем крају, а којих има и у Вуковим записима, поготову онима из Рисна, Срема и Конавља, али мене су занимали обичаји у Србији, па сам зато и поредила обичаје које је Вук забележио у Србији са обичајима нашега краја.

Мислим, да је овај запис сватовских обичаја и сватовских песама, још један доказ колико су се народни обичаји задржали у нашем крају до данашњих дана. За то сам посебно захвална казивачима, а и ученицима Основне школе „Ратко Митровић“ у Чачку, који су ми свесрдно помагали.

ПОПИС КАЗИВАЧА И МЕСТА

Вранић Милица, Чачак
Вучићевић Десанка, Јездина (59 година)
Гојковић Роса, Прислоница (76 година)
Букановић Јелена, (76 година)
Ђуровић Јездимир, Бељина
Илић Ката, Граб (66 година)
Илић Миланка, Прељина (68 година)
Кривокућа Радосава, Стјеник (62 године)
Кузмановић Будимка, Парменац (70 година)
Маринковић Винка, Придворица (92 године)
Мартиновић Богосав, Чачак
Мијушковић Рада, Беле Воде (62 године)
Миљевић Јованка, Рапчићи
Николић Милеса, Крушчица, (55 година)
Пантелић Перса, Пријевор (54 године)
Петровић Исидор, Парменац (41 година)
Петровић Милица, Чачак
Рајковић Роса, Сјеница (83 године)
Сретенковић Видоје, Мојсиње
Суботић Олга, Трнава (40 година)
Толић Андријана, Лучани
Томовић Миљанка, Марковица (54 године)
Чкоњевић Никивоје, Јездина
Шибалић Катарина, Пријевор (58 година)

COUTUMES ET CHANTS NUPTIAUX DE LA RÉGION DE ČAČAK

Notre peuple est connu, depuis des siècles, pour la beauté de ses coutumes, dont plusieurs se sont maintenues dans la région de Čačak, en particulier celles qui accompagnent le mariage. A chacune des coutumes nuptiales correspondait un chant, généralement très poétique. En les rassemblant, j'ai pu remarquer qu'ils étaient nombreux et assez vivants. Leurs mélodies sont à peu près pareilles dans toutes les localités où je les ai enregistrés. Leurs sujets sont très variés. Ils sont chantés à l'occasion de la demande en mariage, tout d'abord au moment où les invités à la noce, amis de la famille du fiancé, quittent la maison de celui-ci pour aller chercher la fiancée, puis lors de l'accueil fait à ceux-ci à la maison de la fiancée, à l'occasion de la présentation de celle-ci à ceux qui vont l'emmenner, au moment où elle quitte la maison de ses parents et, enfin, à son arrivée à la maison de son futur époux. Il existe également des chants spéciaux s'adressant au chef du cortège nuptial qui porte un drapeau, au garçon d'honneur, au premier témoin de mariage, à la jeune mariée, au jeune marié etc.

Les coutumes nuptiales de la région de Čačak se succèdent dans un ordre rigoureusement observé: d'abord un entremetteur intervient pour arranger la rencontre du garçon et de la jeune fille à marier. Viennent ensuite les fiançailles. Les cérémonies nuptiales se déroulent aussi bien à la maison de la fiancée qu'à celle du fiancé. A la maison de la fiancée se réunissent les invités à la noce qui sont des amis de ses parents et ses amies à elle, tandis qu'à la maison du fiancé se rassemblent les amis des parents de celui-ci et ses amis à lui. Les invités à la noce, conviés par la famille du fiancé vont chercher la jeune fille, mais avant de pénétrer dans la cour de celle-ci ils doivent tirer un coup de feu sur une pomme et la faire tomber. La jeune fille est remise par son frère au garçon d'honneur qui, à partir de ce moment, devient son protecteur. Ce sont la jeune fille et le garçon d'honneur qui s'occupent des invités et leur servent une casseroûte. Le cortège nuptial se rend enfin à la maison du jeune marié où la belle-mère accueille sa belle-fille avec un tamis à la main et un bébé dans les bras. C'est alors que se déroule toute une série de coutumes. Les noces durent deux ou trois jours dans la région de Čačak et sont réputées pour la bonne chère et les réjouissances.

Slobodanka Timotijević